

Ormanlara, Sıcaklara ve Yangınlara Dair: 2021 Köyceğiz Orman Yangınlarının Sosyolojik İzdüşümleri

Mehmet BOZOK¹, Nihan BOZOK²

¹ Assoc. Prof. Dr., Maltepe University, Department of Sociology (English), (ORCID ID: 0000-0002-9841-6324)

² Assoc. Prof. Dr., Beykent University, Department of Sociology (English), (ORCID ID: 0000-0002-8217-4711)

Özet

Bu makale 2021 yazında Muğla'nın Köyceğiz ilçesinde çıkan orman yangınlarının sosyolojik olarak değerlendirilmesi hakkındadır. Makaleye kaynaklık eden veri, yangının söndürülmesinin hemen ardından niteliksel yöntemle yapılmış bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan araştırması, Sandras Dağı'nda bulunan ve yangından etkilenen Köyceğiz'e bağlı köylere odaklanmıştır. Araştırmanın sonuçlarını tartışan bu makale kuramsal olarak, ormana toplumsal bir aktör olarak bakabilmeyi mümkün kılan Bruno Latour'un ve Donna Haraway'in perspektiflerinden beslenmektedir. Makalede, önce yangın, yangın alanında yapılan işler, yangından etkilenenler, ağaçların, insanların ve hayvanların durumu, medyanın yangını ele alma biçimi tartışılmaktadır. Ardından yapılan alan araştırmasının sonuçlarına başvurularak yangının arka planına ilişkin üç konu ele alınmaktadır. Bunlar birincisi, bölgede yazın çok sıcak geçmiş olmasıdır. Bu yüzden 2021 Köyceğiz orman yangınları, küresel iklim krizi sonucunda çıkan günümüz orman yangınları silsilesinin bir parçasıdır. İkincisi, orman ve insan arasındaki ilişkiler dönüşmektedir. Özellikle orman köylülerinin yaşam biçimi değişmektedir, keçi sürüleri azalmaktadır, kırsal yoksulluk arttıkça köylüler işçileşmektedir. Bu dönüşüm, orman bakımının aksamasına neden olduğu için yeni yangınların çıkması ihtimalini arttırmaktadır. Son olarak, neoliberal politikalarla biçimlenen bir işletme olarak orman düşüncesi, ormandan kar elde etme hırsı, ormandan yeni yerleşim alanları açılması, saldırgan madencilik gibi ilişkiler aracılığıyla ormansızlaşmaya neden olmaktadır. Bu durum yangının etkilerini ekososyal bir kriz olarak derinleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: 2021 Muğla orman yangınları, orman yangını, kırsal dönüşüm, insan olmayan toplumsal aktör, Köyceğiz.

On Forests, Hot Weather and Forest Fires: Sociological Reflections of 2021 Köyceğiz Forest Fires

Abstract

This article is a sociological assessment of forest fires in the Köyceğiz district of Muğla in the summer of 2021. The data of the article is based on the qualitative field study that focuses on the villages of Köyceğiz, which were affected by the forest fire at Sandras Mountain, right after the fire was extinguished. This article, which discusses the findings of the research, utilizes the theories of Bruno Latour and Donna Haraway, whose theoretical perspectives make it possible to see the forest as a social actor. In the article, first of all, the wildfire, the work done in the fire lands, the people affected by the fire, the condition of trees, people and animals, and the way the media handled the fire are discussed. Afterwards, three issues are discussed grounding on the findings of the fieldwork. Firstly, the summer of that year had been very hot. That's why the 2021 Köyceğiz forest fires are part of the current chain of forest fires that broke out as a result of the global climate crisis. Secondly, the relations between the forest and the humans are transforming. In particular, the lifestyle of forest villagers is changing, herds of goats are decreasing, and as rural poverty increases, peasants become workers. This transformation causes disruption of forest maintenance, increasing the possibility of new forest fires. Finally, expansion of the consideration of forest as a business under neoliberal policies, directly causes deforestation, through relations such as the ambition to make a profit from the forest, the opening of new settlements from the forest, and aggressive mining. This situation deepens the impacts of the fire as an ecosocial crisis.

Keywords: 2021 Mugla forest fires, forest fire, rural transformation, non-human social actor, Köyceğiz.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	Mehmet BOZOK Assoc. Prof. Dr., Maltepe University, Department of Sociology (English) mehmetbozok@yahoo.co.uk
E-mail / E-posta	
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	March 21, 2022 / 21.03.2022
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	April 18, 2022 / 18.04.2022
To Cite This Article / Kaynak Göster	Bozok, M. ve Bozok, N. (2022). Ormanlara, Sıcaklara ve Yangınlara Dair: 2021 Köyceğiz Orman Yangınlarının Sosyolojik İzdüşümleri, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters, Vol. 15, 77-104.</i>

Ormanlara, Sıcaklara ve Yangınlara Dair: 2021 Köyceğiz Orman Yangınlarının Sosyolojik İzdüşümleri

Giriş: Ormanların Kaybı Üzerine

biz o yemyeşil akan ormanda
bir gece yaban tavşanlarına
ve o soğukkanlı, acılı denizde
inci dolu istiridyelere
ve o yapayalnız, muzaffer dağda
genç kartallara sorduk
ne yapmalı?

Furuğ, *Bahçenin Fethi*

Ekolojik krizler, ormanlar, okyanuslar, denizler, toprak, hava, toplum ve kültür üzerindeki yakıcı, yıkıcı ve tahrip edici etkilerini her geçen gün daha güçlü bir şekilde hissettiriyor. Ekolojik krizlerin sebeplerinden ve sonuçlarından birisi ormanların zarar görmesi ve yok edilmesidir. Dünyada orman varlığının azalmasının, iklim krizi gibi Güney Amerika'nın Amazon'larından Orta Afrika'nın yağmur ormanlarına değin tüm ormanları etkileyen genel nedenleri vardır. Öte yandan, her ormanın bulunduğu coğrafyanın sosyopolitik yapısından kaynaklanan özgül orman kaybı nedenleri vardır. Türkiye'de ormanlar saldırgan madencilik, tomrukçuluk, kâr odaklı orman yönetimi, yapılaşmaya açma, doğanın kentleşmesi, tarım alanına dönüştürme, yangın gibi sebeplerle zarar görüyor. Ormanlar zarar gördükçe, Türkiye'de orman köyleri hızla yoksullaşıyor (Gürsoy v.d. 2017). Ormanların tahribatı, ormanın iklim dengeleyici, karbon döngüsünü düzenleyici, biyoçeşitliliği koruyucu rollerini sekteye uğrattırıyor. Bu durumda ormanın insan yaşamını destekleyici özellikleri kayboluyor.

Ormanların tahrip edilmesi, su, toprak ve tarım politikalarıyla yakından ilgilidir. Hidroelektrik santrallerin akarsuları bozan etkisi, endüstriyel tarım uygulamalarının yeraltı sularını azaltması, yenilenemeyen enerji kaynaklarının sınırsız kullanımı, endüstriyel atıklarla, kirleticilerle bozulan topraklar gibi hemen çözüm isteyen sorunlar orman varlığına zarar vermektedir. Bunların sonucunda, İstanbul ve Trakya sırtlarını kaplayan kuzey ormanları, İğneada longozları, Doğu Karadeniz ormanları, Torosların yükseklerindeki sedir ormanları, Köyceğiz-Dalyan hattındaki endemik Anadolu sığla ormanları, Akdeniz çanağının parçası

kızılçam ve karaçam ormanları ve tüm bu ormanların kuşattığı yaşamlar sürekli risk altındadır. Ormanların yok oluşu, iklim kriziyle hızlanan çıkışsız bir döngüde seyretmektedir. İklim krizi ormanların tahribatının büyümesine, ormanların tahribatı da iklim krizinin derinleşmesine yol açmaktadır. Bu döngüyle birlikte bitimsiz yangınlar, öldürücü soğuklar, önü alınamayan fırtınalar, şiddetli seller, uzaktaki büyük anlatılar olmaktan çoktan çıkmış ve günlük yaşamımızın belirleyicileri haline gelmişlerdir.

Bu makale, 2021 yazındaⁱ Muğla'nın Köyceğiz ilçesinde çıkan orman yangınlarına ilişkindirⁱⁱ. Sözkonusu yangınlar, Türkiye'nin Akdeniz çanağında yer alan yaşlı kızılçam ve karaçam ormanlarının önemli ölçüde zarar görmesine neden olmuştur. Bu yaz mevsiminde dünyanın pek çok yerinde yakın tarihte görülmemiş boyut ve yaygınlığa ulaşan orman yangınlarıⁱⁱⁱ çıkmıştır. Türkiye'de de önce Antalya'da ardından Muğla'da orman yangınları çıkmıştır. Muğla'da yoğun etki yapan bu yangınlar 28 Temmuz 2021 - 12 Ağustos 2021 arasında yaklaşık on beş gün sürmüş, küçük ölçekli yangınlar ise yer yer devam etmiştir. Bu ildeki yangınlardan Marmaris, Köyceğiz, Milas ve Bodrum başta olmak üzere pek çok ilçe etkilenmiştir. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi "Orman Yangınları Çalıştayı Sonuç Bildirgesi"ne (2021) göre, yangınlar sonucunda, Manavgat'tan Muğla'ya uzanan bölgede on beş gün içinde yaklaşık 2400 yangında, 135 bin hektar kadar orman alanı ve 26 bin hektar kadar da tarım alanı yanmıştır.

Köyceğiz orman yangınlarının hemen ardından gerçekleştirilen niteliksel bir alan araştırmasına dayanan bu makale, yangınların en yoğun etkide bulunduğu Sandras Dağı'ndaki köylere odaklanarak, orman yangınları ve etkilerine sosyolojik bir gözle bakmayı amaçlıyor. Aşağıda ilk olarak yanan ormanı ne olarak ele aldığımızla ilişkin kuramsal perspektifimizi sunacağız. Toplumsal bir aktör olarak orman fikrini geliştirmek için Bruno Latour ve Donna Haraway'in kuramlarına başvuracağız. İzleyen bölümde, makaleye kaynaklık eden veriyi derlediğimiz araştırmamızın yöntemini anlatacağız. Ardından da "Yangın ve Onu Söndürenler", "Derinleşen İklim Krizi: "Çok Sıcak Bir Yazd'", "Değişen Orman - İnsan İlişkisi" ve "Bir İşletme Olarak Orman" olmak üzere dört başlık altında araştırmanın bulgularını tartışacağız.

Kuramsal Arka Plan: Sosyal Bilimlerde Ormanlara Dair

Yangından bir adım geriye gidip onun çıktığı, yayıldığı ve yok ettiği yere baktığımızda karşımıza orman çıkar. Orman yangınını değerlendirmek için ormanı nasıl anladığımızla ve onu ne olarak gördüğümüze ilişkin bir kavrayış geliştirmeliyiz. Bu kavrayış afete bakışımızı belirleyecektir. Bu

noktada, literatürde doğaya ilişkin sosyal bilimci bakışında genel olarak iki çatala ayrılan bir yol olduğunu hatırlamakta fayda var. Sinan Erensü (2016) su ve neoliberalizm üzerine yazdığı bir makalesinde bunu şöyle özetliyor: Bir yanda doğa araçsallaştırılıyor, insanın etkisi merkeze alınarak düşünülüyor, sınıfsal çelişkinin kendini gösterdiği bir fon gibi ele alınıyor ve doğal kaynağa indirgeniyor. Öte yanda doğa toplumun dışında, kendiliğinden var olan ve insanla girdiği her ilişkiden zararlı çıkan güçsüz, insanın metalaştırmasından korunması gereken, ayrıksı bir varlık olarak değerlendiriliyor (Erensü, 2016, s. 42). Orman yangınlarına ilişkin alan araştırması yürütürken ve derlediğimiz veriyi değerlendirirken, doğanın bu tür araçsal ve edilgen ele alınışlarından uzak durduk. Daha çok ormanın aktörlük kapasitesini hesaba katarak kuramsal bakışımızı olgunlaştırdık. Beslendiğimiz kuramsal kaynaklar temelde iki ayak üzerinde yükselmektedir. İlk, “sosyal bilimci olarak bir ormanı nasıl ele alabiliriz?” sorusuna cevaben Bruno Latour’un izlerinden giden bir perspektif benimsedik. İkincisi, bir afet olarak orman yangını üzerine araştırıp düşünürken, ekolojik krizler ve toplumsal krizlerin aynı madalyonun yüzleri olduğunu vurgulayan feminist ekoloji perspektifinden ve özellikle Donna Haraway’in düşüncesinden hareket ettik.

Bruno Latour, aktör-ağ kuramında toplumsal olanın yalnızca insanlar ve insanlar arası ilişkilerden oluşmadığını gösterir. Buna bağlı olarak, sosyolojiyi dünyada birlikte yaşamaya dair bir bilim olarak görmeyi önerir (Latour, 2021, s. 14). *Toplumsalı yeniden toplamaya* giriştiği aktör-ağ kuramında, toplum şemsiyesi altında toplanabileceklerin neler olduğunu sorunsallaştırır. Bu sorunsallaştırma sonucunda Latour, kimi zaman kimyasal bağların, yasal ilişkilerin, fizyolojik düzeneklerin, siyasetin, kimi zaman makinelerin, nesnelerin hayvanların, bitkilerin, ormanların, akarsuların, virüslerin ve laboratuvarların işin içine girdiği bir toplum tanımı geliştirmiştir (2008; 2004; 2021). Onun toplum tanımı şöyledir: “(...) toplumsal olanı özel bir alan, belirli bir âlem veya tikel bir tür şey olarak değil, yalnızca hayli kendine özgü bir yeniden ortaklık kurma ve yeniden bir araya toplama hareketi olarak tanımlayacağım” (Latour, 2021, s. 21).

Latour’un içinde insan olan ve olmayan aktörlerin etkileşim halinde bulunduğu görünmez bir kumaş dokusu, bir ağ olarak ortaya koyduğu toplum fikri, doğaya ilişkin spesifik bir bakış içerir. Bu fikirde doğa, eşsiz, dışsal ve evrensel değildir (Latour, 2008, s. 115). Doğa ve kültür arasında bir karşıtlık yoktur. Kültür, doğa ve toplum arasında süreklilikler vardır. Doğanın toplumun bir parçası olması ve kültür - doğa sürekliliği kabulleri, hem toplumsal

dediğimiz şeyi insan ilişkilerine sıkışmaktan çıkarır, hem de doğayı bir fon, kuşatan bir çevre, kendi başına bir yaşam olarak görmememiz gerektiği konusunda uyarıda bulunur^{iv}.

Doğayı bir dışsallık, kendinde bir öz ya da insanın oyununda bir sahne olarak görmeyi terk etmek düşüncesi Donna Haraway'ın kuramında da karşımıza çıkar. Feminist ekolojide felsefi bir başlangıç noktası olarak işaret edebileceğimiz Haraway (2006), doğayı gidilecek bir yer, çitle çevrilip korunacak bir hazine olarak görmek yerine, hepsi insan olmayan, hepsi organik olmayan, hepsi teknolojik olmayan pek çok aktör arasındaki bir ilişki olarak görmeyi öneriyor (ss. 123-128). Dünyada olanların böyle birbirine dolanmış olmasından yola çıkarak, emek sömürüsü kakao plantasyonu, orman yangını saldırgan madencilikle, küresel ısınma toplumu, toplum doğayla, doğa kültürle iç içedir, geçişlidir, irtibatlıdır diyebiliriz. Haraway'e göre (2020) tüm bunlar arasında karmaşıklık düzeyinde işleyen ilişkiler vardır (s. 62). Bu çok aktörlü ve çok ilişkili doğa kavrayışında, ekolojik krizler aynı zamanda toplumsal krizlerdir. Haraway, kapitalizmin şiddetleri, eşitsizlikleri ve sermaye kaynaklı sorunlarının ekolojik krizler yarattığı içinde yaşadığımız çağı kapitalosen olarak adlandırır^v. Kapitalosende, zorunlu göçün, eşitsizliğin, iklim krizinin, doğanın kentleşmesinin, orman yangınının ardında ataerkilliği, faşizmi, sömürüyü buluruz. Haraway yakın zamanlı bir röportajında Amazon ormanlarının yok edilmesini değerlendirirken pandemi, küresel ısınma ve maden çıkarma endüstrisinin birbirini belirlediğini, Amazon ormanlarının bölge halklarının kültürüyle birlikte yok olduğunu, ormansızlaşmanın topyekün bir yok oluş krizi yarattığını anlatır. Bu krizlerde "insan ve insan olmayan varlıkların yaşam biçimleri fırtınanın göbeğinde(dir)"^{vi}.

Latour'un toplumsal genişleten aktör-ağ perspektifinden ve Haraway'ın her şeyi önüne katan fırtınasından ormana doğru baktığımızda, karşımızda canlılar, cansızlar, insanlar, insan olmayanlar arasında sürüp giden, kimi zaman yangınla veya kesimle sekteye uğrayan bir ilişkiler bütünü görürüz. Ormanın kendine özgü sesleri, ağaçları, otları, hayvanları, böcekleri, mantarları, kokuları, iklimi, rüzgarları ve suları vardır. Geçmiş, yaşamı, verdikleri, aldıkları, kaybettikleri, kazandıkları ve topografyası vardır. Orman bir ekosistemdir; onu kendisi dışındaki dünya ile ilişki içinde bir özne olarak düşünmemiz gerektirir. Orman, mühendislik hesaplarının konusudur. Siyaseten yönetilir. Ağaçları kesilip tarım alanları ve maden ocakları açılır. Etrafındaki toplumsal ilişkilerin parçasıdır. Üzerine türküler yakılır. İçinden patika açılır. Ağaçları mobilya endüstrisinde kullanılır. Kıyısına evler yapılır, restoranlar açılır. Bulunduğu bölgede toplumsal yaşamı ören, belirleyen insan-olmayan bir toplumsal aktördür. Orman etrafındaki insanların yaşamını etkiler. Ulaşımı, yerleşimi, geçim kaynağını belirler. Doğadaki

diğer aktörler gibi neoliberalizmin sınırlarında bir pürüz, bir engel olarak beliridikçe politikleşir. Biz burada ormanı dağlar, vadiler ve düzlükler gibi topografyalarda doğa-insan ilişkilerinin, neoliberalizmin yoğun sömürü ilişkileri içinde yer alan ve risk altında bulunan bir aktörü olarak görüyoruz.

Araştırmanın Yöntemi: Sosyologlar Olarak Sıcak Bir Alanda Dolaşmak

Uzunca süredir bölgeyi takip eden sosyologlar olarak^{vii} 2021 yazında Muğla'da çıkan, geniş bir alana yayılan ve günlerce süren orman yangınlarının etkilerini araştırmak için yangının gerçekleştiği bölgelerde Ağustos ayının ikinci haftasında başlayıp Eylül ayının ilk günlerine kadar kimisi yarı yapılandırılmış, kimisi derinlemesine, kimisi ise yol üzeri karşılaşmalarından oluşan görüşmeler yaptık. Batı Toroslar'ın Güney Ege'deki bir parçası olan Köyceğiz'deki Sandras Dağı'na odaklandık. Yangından büyük zarar gören dağda ve eteklerinde yer alan Yayla, Yeşilköy, Zeytinalanı, Beyobası, Sazak, Pınarköy, Çayhisar ve Otmanlar köylerinde yaşayanlarla görüşmeler gerçekleştirdik. Yangının izlerini sözlü ve görsel olarak kaydetmek için Çövenli yaylasına gittik. Ayrıca yangınlardan etkilenen Köyceğiz'e bağlı mahalle ve köyler olan Yangı, Hamitköy, Zaferler, Toparlar, Sultaniye, Ekincik ve Çandır'a giderek gözlemler yaptık, yangının izlerine dair notlar tuttuk. Köyceğiz'deki alan araştırmasının ardından, Marmaris'te yangından zarar gören Turunç, Hisarönü, İçmeler, Osmaniye, Orhaniye, Çiftlik, Turgut, Selimiye ve Bayır mahallelerinde yangın alanlarını inceledik. Marmaris'te de gözlemler ve görüşmeler yaptık.

Araştırmamızın gidişatını belirleyen önemli etkenlerden birisi yangının henüz yeni söndürülmüş olmasıydı. Kreps (1998), afete ilişkin farklı sosyolojik perspektifleri tartıştığı makalesinde, afetlerin kendilerine özgü zaman ve mekân hikayeleri olduğunu ve bu yüzden afeti yaşayanların afet sürecinde kendi rutin hayatlarının tamamen dışına çıktıklarını söyler (s. 28). Biz alan araştırmasına başladığımızda da yangının sönmesinin üzerinden henüz iki hafta geçmişti. Hatta bazı alanlarda, sarp yamaçlarda "tüter" denilen, dumanlar yükselen küçük ölçekli yangınlar varlığını sürdürüyordu. Bu bakımdan, afetin yarattığı rutin dışılık, zamansal ve mekânsal kırılma devam ediyordu. Örneğin, Köyceğiz'de Sandras Dağı'ndaki Otmanlar köyüne tırmanırken yol boyu hala tüterlerin olduğunu gördük. Marmaris ziyaretimizde ise yangının söndürülmesinin ardından üç hafta geçmiş olmasına rağmen, kül kokusu hala çok yoğundu. Görüşme yaptığımız bir muhtarlık odasında yangın söndürülmüş olmasına karşın, yangın için gönderilen kazma kürekler halen bir yığın halinde duruyordu. Ormanlık alanlarda, yangın söndürmede çalışanların geride bıraktığı plastik su şişeleri ile yiyecek ve giysi paketleri gibi

çöpler henüz toplanmamıştı. Yangın alanlarında, yangın sonrası temizliği, kesim, nöbet tutma gibi işler devam ediyordu.

Bu durumda, yangını hatırlayanlar kimlerdir ya da bize yangını kim anlatabilir gibi soruların sormadık. Çünkü yangın alanlarda gördüğümüz herkes zaten yangını anlatıyordu. Örneğin, Sazaklar köyünde karşılaştığımız köyün imamı bize hemen yangın sürecinde camiye nasıl köyün kullanımına açtığını uzun uzun anlattı. Otmanlar köyünde konuştuğumuz yaşlı kadın bakkal, biz yangın sonrası sıcakta yanmamış bir ağacın altında serinlemeye çalışırken, yangın söndürmede çalışan oğullarını anlattı. Beyobası köyü muhtarı, muhtarlık odasının karşısındaki küçük meydanı nasıl afet koordinasyon merkezine çevirdiklerini ve oralarda neler yaptıklarını, daha biz sorularımızı sormadan tarif etti. Yanan orman alanlarında nöbet tutan ve devriye gezen yorgun itfaiye çalışanları, üzerinden birkaç gün geçen ve bir kıvılcımda tekrar tutuşmaya hazır yangının çok yakın anılarıyla doluydu. Öte yandan, ormanlarla örtülü bir şehir olan Muğla'nın farklı yerlerinde farklı zamanlarda çıkan yangınlar, genç itfaiye erlerinden yangınlarla mücadelenin kadim bilgisine sahip köylülere değin pek çok kimsenin aşına olduğu olaylardı. Yangın kendi hikâyesini ve zaman-mekân parantezini oluştururken, bölgede daha evvel çıkmış yangınlara dair daha uzak hafızayı da diriltmişti. Örneğin, yıllar önce bir orman yangının ortasında kalıp yaşamını kaybeden bir orman muhafaza müdürünün anısını Elcik köyünde çalışma arkadaşı orman işçilerinden dinlerken, aynı hikâyeyi Akyaka'da amirlerinden, Toparlar'da ise o yangında kendisi de ağır yaralanan malulen emekli bir orman muhafaza memurundan dinledik.

Yangının külleri henüz yere inmemişken yaptığımız araştırmada, kilitlerini açmamız gereken kapılardan ziyade önümüze serilen bir araştırma alanı ile karşılaştık. Görüştüğümüz muhtarlara, imamlara, köylülere, orman işçilerine, güngörmüş yaşlılara ya da gördüğümüz yanmış ağaçlara, kozalaklara, kavrulmuş pürçeklere, yangın alanlarını kaplayan un ufak küllere değin her figür, her gösteren yangına dair bilgi veriyordu. Dolayısıyla katılımcılar ve göstergeler arayıp bulmak, araçlar keşfetmek bir yana, yangın alanlarında kendiliğinden doğan ardı sıra eklenen görüşmelere yetişmeye çalıştık.

Yangının çok boyutlu seyrini, olası sebeplerini ve etkilerini anlamak için yangın alanları dışında da görüşmeler yaptık. Orman Genel Müdürlüğü (OGM) bürokratları, bir Muğla milletvekili, yangın alanlarındaki köylerin muhtarları, emekli bir orman gençleştirme uzmanı, yangın ekolojisi uzmanı bir öğretim üyesi, 1970'ler ve 1980'lerdeki yangınlara müdahalede çalışmış eski bir orman muhafaza memuru, uzun yıllar bölgede yangın söndürmede çalışmış

emekli itfaiye çalışanı köylüler ve afet gönüllüleri ile randevular alarak görüştük. Sonuçta, altmış kişi ile görüştük. Alan araştırmamız boyunca notlar tuttuk, görsel kayıtlar derledik. Yanmış bir orman alanının içinde dolaşmanın ne anlama geldiğini kavrayabilmek için seslere, kokulara, hummalı yangın mücadelesinin izlerine dair duyuşsal notlar tutmaya çalıştık. Görüşmeler yaptığımız alan hala afet sonrası hareketliliği içinde olduğu için, “biz araştırmamızın neresindeyiz?” sorusunu yanıtlayabilmek ve ilerleyebilmek amacıyla çalışma sırasında kavram haritaları çıkardık.

Köyceğiz Orman Yangınlarının Sonuçlarına Dair Sosyolojik Bir Tartışma *Yangın ve onu söndürenler*

Orman yangını, özellikle çam türleri söz konusu olduğunda su, dağ, ağaç, yağmur, rüzgâr gibi bir doğa fenomenidir. Çünkü iğne yapraklılar (pinales) arasında çamlar (pinaceae) fazla reçine içermeleri, ışık ağacı olmaları, kurak yerlerde büyümeleri, saf tekdüze ormanlar kurmaları bakımından yangına yazgılı türlerdir (Çanakçıoğlu, 1985). Çam türleri arasında Türkiye'nin Akdeniz, Ege ve Marmara kıyılarına bakan bölgelerinde saf ormanlar kurmuş kızılçamlar (pinus brutia) ise yangına oldukça hassas bir türdür (Küçükosmanoğlu, 1990, s. 68). 2021 yazı Muğla yangını Köyceğiz Sandras Dağı'nda eteklerden yükseklerle doğru çıkarken görülen piramit gövdeli kızıl renkli kızılçam ormanlarına ve heybetli duruşlarıyla yaşlı karaçam (pinus nigra) ormanlarına büyük zarar vermiştir. Zirvenin yakınlarındaki Otmanlar köyü, Çayhisar köyü ve Çövenli yaylası civarında ise kızılçamların yanı sıra özellikle kuzey cephede ibreleri koyu ve kısa silindirik gövdeli karaçam ağaçlarının bir kısmı yanmıştır. Dağ eteğinden doruklarına doğru çıkıldığında, yangının sırtlardaki ağaçları yakıp vadilerin diplerine ulaştığı ve bu doğal sınırlara varınca durduğu görülmektedir. Katılımcılardan Pınarköy'den otuzlu yaşlarında bir kadın bunu şöyle tarif etti: “Marmaris'te yanacak yer kalmadığı için durdu yangın. Denize ulaştı. Burada da öyle mesela artık yanacak yer kalmayınca duruyor. Taşlı yere dayanıyor, kapuz yerler yanıp bitiyor, Çiçek Baba'nın alt taraflarına dayandı durdu.”

Türk Tabipler Birliği, günler süren yangın sırasında yayınladıkları hızlı değerlendirme raporunda, orman yangınlarını “tüm canlıların sağlığını doğrudan olumsuz etkileyen ciddi bir ekoloji ve halk sağlığı sorunu” olarak tanımlamıştır^{viii}. Yangın arıcılardan, yaban hayvanlarına, ormana, toprağa, otel sahiplerine değin farklı grupları farklı biçimde etkilemiştir. Tarım ve hayvancılık yapılan alanlar zarar görmüştür. Ormanda yaşayan hayvanların evleri bozulmuş

pek çokları ölmüştür. Çövenli yaylasında konuştuğumuz yaşlı adam yangında ölen hayvanları şöyle anlattı:

Kaplumbağalar yavaş... Onlar yandı kavruldu. Yaban domuzlarının hep yuvası bozuldu. Onlar bağıarak kaçıyor. Zaten Dalaman Ovası'na kadar inmişlerdir. Yılanlar toprağın altına girer. Biz öyle biliyoruz. Ama bu sincaplar, tavşanlar kuyrukları yana yana kaçtılar. Gittikleri yere ateş götürdüler. Öldüler...

Kısa vadede etkisi görünmese bile tıpkı diğer afetler gibi yangın yoksulluk hatlarını derinleştirmiştir. Örneğin, yalnızca bir ineği olan ve onun sütüyle geçinen köylü için ineğinin taşınma sırasında bacağının kırılması geri dönüşü zor bir yoksulluk demektir. Karşılaştığımız kimi köylüler yangın sırasında hayvanlarını güvenli yerlere götürmeye çalıştıkları sırada bazılarının böyle zarar gördüğünü anlattılar. Diğer yandan, yangın dumanının çöktüğü kasaba merkezleri de yangından kötü etkilenmiştir. Bölgede tatil rezervasyonları iptal edilmiştir. Yazın evlerini kiralayarak tüm yıl geçinenler, otel ve dükkân sahipleri gelir kaybına uğramıştır. Söndürülebilmesi günlerce süren yangınlar sırasında günlük hayat sekteye uğramıştır. Dalaman ve Ortaca'nın ova köylerinden yangın söndürmeye giden köylüler, kendi ekim biçim işlerini takip edememiştir. Köylerde biberlerini erken kurutan, salçasını yapan, tarhana kurutmaya başlayan kadınların hazırladıkları erzakların üstüne kül yağmıştır. Bu kışlık yiyeceğin bir bölümünün kaybı anlamına gelmektedir. Küçük bir alanda başlayan yangın büyüyünce yangın alanlarına yakın köylüler hayvanlarını ve ev eşyalarını taşımak zorunda kalmışlardır. Yangın bölgesindeki muhtarlar yangın söndürme ve yangın yardımları dağıtım işlerinde çalışmışlar ve büyük yoğunluk yaşamışlardır. Sabah geniş bir alanda gökyüzünü kesif bir dumanla kaplayan, soluk almayı güçleştiren ve gündüz ellili derecelere yükselen sıcaklıklara neden olan orman yangını, geceleri karanlık gökyüzünde metrelerce yükselen alevler, kıvılcıklar, hayvanların çığlıkları ve yanan ağaçların gürültüsü olarak yaşanmıştır.

Ardında bu etkileri bırakan yangının etkilediği Sandras Dağı'nda alan araştırmamız için dolaşırken, gözümüze, kulağımıza, duyularımıza ilk çarpan, yangın geçirmiş orman alanlarının, büyük bir sessizliğe ve kıpırtısızlığa gömülmüş olmasıydı. Yeşilin yerini bıraktığı siyah ve kahverengiler neşesiz, durgun ve sessizdi. Chamovitz (2018), bitkilerin neler duyduğunu araştırırken ormanların sesine değinir. Onun anlatımıyla, yaşayan bir orman seslerle yankılanır, kuşlar şakır, kurbağalar vıraklar, rüzgâr yaprakları hışırdatır, bir sincap daldan dala atlar, bir dal çıtırdar, bir kuş başka kuşun ötüşüne karşılık verir ve bu gürültü patırtı sürüp gider (s. 73). Bizim girdiğimiz yanmış ormanlarda ise hiçbir ses duyulmuyordu. Arıların, kuşların, ateşböceklerinin,

rüzgârın ve iğne yaprakların sesleri tamamen çekilmişti. Yangın, ardında büyük bir ormanın cenazesini bırakmıştı. Yangının üzerinden üç hafta geçmiş olmasına karşın yoğun bir is kokusu vardı. Kızılçam ağaçları yer yer siyah yer yer koyu kahverengi kütüklere dönüşmüştü. Köklerinden uçlarına kadar yanmışlar, bütün iğneleri kuma benzer bir kül olup ormanın tabanını örtmüştü.

Yanmış ormanda, söndürme sırasında yapılmış işlerin izleri mevcuttu. Yangının ardından soğutma çalışmaları yapılıyordu. Yangının önüne set çekmek için ve alevler bir koyaktan diğerine atlamasın diye yanmadan kesilmiş yaşlı ağaçlar vardı. Kesilmiş ağaçlardan reçine damlıyordu. Yangın yeni alanlara sıçramasın diye iş makinalarıyla ormanın içinde şeritler açılmıştı. Bunun için çam ağaçları kesilmişti. Kesilenler küçük parçalara ayrılıp istifleniyorlardı. Yangının yerleşim yerlerine ulaşmasını ve buralara zarar vermesini engellenmek için evlere yakın yerlerde de ağaçlar kesilerek hatlar açılmıştı. İtfaiye ekipleri halen pek çok yerde nöbet tutuyor ve arazözlerle orman alanlarını gezerek olası yeni yangınlara karşı önlem almaya çalışıyor. Yanan orman alanlarında kesim ekipleri çalışıyor. Dağın kimi bölgelerinde yanan ağaçların yanan kısımlarının sıyrılıp kereste haline getirilmesi çalışmaları başlamıştı. Yanmış ağaçları sıyırma işinde, Marmaris, Bodrum gibi çevre ilçelerden gelen, asgari ücretle özellikle turizmde çalışan gençler de vardı. Ağaç sıyırma işi zor fakat kısa süreli ve para getiren bir faaliyet olduğu için işyerlerinden ücretsiz izin almışlar ve aileleriyle birlikte yanmış ağaçları sıyırıyorlardı. Katılımcılar, yanmış ağaçların kesilmesinin, parazitlerin yayılmasını engellediğini, bu yüzden sağlıklı ağaçların korunması için gerekli olduğunu vurguladılar. Gözlemlerimize göre, yangının hemen ertesinde yangın alanlarında işler sıraya konmuştu; ortalık sakinleşmişti.

Görüştüğümüz katılımcılar, yangını bitimsiz, yok edici bir afet olarak tanımladılar. OGM'nin bölgedeki bürokratlarından birisi 2021 yazı yangınlarının algılarını değiştirdiğini anlattı:

Bizim algımız da değişti. Bizim için 300 hektarlık bir yangın orta bir yangındır. Büyük değildir ama orta bir yangındır. En büyük çıkan yangınımız Taşağıl yangını. Hani misal veriyorum son otuz senede çıkan o da 8000 hektar civarındadır. En büyük yangındır. Biz 300-500 hektar yangınları orta yangınları olarak veya büyük-orta yangın olarak tanımlarız. Fakat algı değişti. Şu an yanan bizim en ufak yangın 4.000-5.000 hektar oluyor. En ufak yangınlar içinde 5.000 hektarı geçti bu yangın. Şimdi ben az önce de dedim 300'ü 400'ü küçük gibi görmeye başladım.

Yangın tariflerinde ortaklaşan vurgu daha önce görülmemiş kuvvette ve büyüklükte olduğu idi. Otmanlar'da görüştüğümüz yaşlı adam "Değil ben, seksen altı yaşında ölen babam

bile Köyceğiz'den Otmanlar'a dayanan bir yangın görmemişti" dedi. Çayhisar'da bakkalının önünde konuştuğumuz altmışlarındaki kadın ise "Anlatılmayacak, yaşanacak bir şey... Hiç, hiç görmedik böyle bir şey. Böyle bir yangına, şahit olmadık. Böyle büyüğüne şahit olmadık." dedi. Yangını Sandras Dağı'nı karşıdaki yamaçtan gören Elcik köyünden izleyen ellilerindeki bir kadın ise "Karşı dağda alev gece uyuyordu, buradan kor gibi görünüyordu. Ama sabah olunca yeniden coşuyor, dumanı bizim köye ulaşıyordu" diye tarif etti.

Rüzgârın sık sık yön değiştirmesi yangını büyüten bir etken olarak anlatıldı. Köyceğiz'den yangını izleyen altmışlarında bir kadın "ilk çok az duman tütüyordu orda, üzerine bir kilim atsan sönecek gibi cılız dumanı vardı. Sonra çoğaldı çoğaldı. Sonra yukarılara çıktı. Bir anda oldu. Rüzgarla yani. Saniyelik!.." dedi. Yangın söndürmede uzun yıllardır çalışan bir itfaiyeci ise "yangının kendisi de rüzgarını yaratıyor. Örtü yangını tepe yangınına kavuşunca önünü alamıyorsun. Kendi hızı, sıcaklığı ve rüzgarıyla büyüyor." dedi. Orman mühendisi olan farklı katılımcılar, yangın sırasında alevlerin yerden yüz elli - iki yüz metre yüksekliğe kadar yükseldiğini belirtmişlerdir. Tüm katılımcıların ortak görüşü yangına çok hızlı müdahale edilmesi gerektiği yönündeydi. Aksi takdirde yangın teknik imkanlarla ya da insan müdahalesiyle söndürülemeyecek boyuta çok hızlı ulaşıyormuş. Diğer yandan, katılımcılar orman yangınına kendi gereksinimleri, özellikleri, hareketleri, davranış biçimleri olan bir fail olarak betimlemektedir. Yangın "bir yamaçtan diğerine, bir vadiden diğerine gezmekte", "alevleri yükselip alçalmakta", "uğultular ve sesler çıkarmakta", "koyalakları metrelerce uzağa fırlatmakta", "kıvılcıklar saçmaktadır"; "soğutulmazsa arkanı dönünce yerin altından birden tekrar alev almakta", genişleme ve yayılma olanağı bulamadığında ise "cılız tüterler halinde dumanlar göklere yükselmektedir."

Böyle dakikalar içinde büyüyen yangına hem karadan hem de havadan müdahale edilmeye çalışılmıştır. Karadan müdahale bize anlatılanlara göre örtü temizliği yapmak, tırmıkla çalışmak, şeritler açmak, hortumla söndürmeye çalışmak, karşı yangın çıkarmak gibi işleri içermektedir. Havadan müdahalede ise yangın söndürme uçakları ve helikopterleri Sandras Dağı'ndaki yangın göletlerinden ve Köyceğiz Gölü'nden aldıkları suları yanan bölgelerin üzerine boşaltmıştır. Yangın köylere ulaştınca evler ve işyerleri boşaltılmış ve hayvanlarla birlikte eşyalar da yangın olmayan bölgelere taşınmıştır.

Bölgede yangın söndürme sırasında büyük bir hareketlilik yaşanmıştır. Azerbaycan, İspanya ve başka ülkelerden yangın söndürme ekipleri gelmiştir. Türkiye'nin pek çok yerinden gönüllüler yangın söndürme çalışmalarına katılmıştır. Yangın esnasında yangın söndürmede ve

yangın etrafında doğan sorunları çözmeye çalışan pek çok kişi olmuştur: Tarla ilaçlama araçları ile su taşıyan ve toprağı kazarak yangının önüne hat çekmeye çalışan köylüler, itfaiyeciler, uçak ve helikopterlerle müdahale edenler, yurtdışından gelen itfaiyeci ve askerler, hortumları taşıyan gönüllüler, yardımları dağıtanlar, yangın söndürmek için veya yardım getirmek için bölgeden bulunanları koordine eden muhtarlar, camilerden durumu anons eden, camileri konaklamaya açan imamlar. Ayrıca, yangın söndürmenin ardından gönüllüler arasında başka şehirlerden gelen veterinerler, psikologlar gibi kişiler görev üstlenmiş. Orman mühendisleri, biyologlar, OGM'nin çalışanları gibi uzmanlar yangın söndürmede veya sonrasında görev almıştır.

Katılımcılar pek çok kişinin bir araya geldiği bu yangın alanında, yoğun hareketlilikle birlikte bir kaos yaşandığını vurguladılar. Yetki karmaşası, inisiyatif almada zorluklar, gönüllülerin idare edilmesi gibi konularda koordinasyon eksikliği yaşanmıştır. Köyceğiz merkezde görüştüğümüz yangın söndürmede gönüllü çalışmış, otuzlarının başındaki bir erkek, yangın alanındaki kaosu bir bölümünü şöyle özetledi:

Köyceğiz yangını başta çok küçüktü. Fakat söndürülemedi. Köylü girmesin dendi. Ama sonra bunu diyenler Köyceğiz'den alındı. Köylü girmeseydi o yangını dağın ardına kim verecekti? Yani köylümüz, kendi köylümüz yol bilen, yer bilen, iz bilen vatandaşlar, itfaiye erlerine şuradan gideceğiz, buradan gideceğiz diyor. Ama koordinasyon da yoktu işin açıkçası. Koordinasyon da yoktu ama tüm vatandaşlar yardımcı olmuşlardır. Ya itfaiye erleri ne yapsın? Şef çekilin kenara dediği zamanları biliyorum yani. Oraya atamazsın kendini yani atamazsın. Yani biz oradaydık. Üstümüz yangın!

Ortaya çıkan karmaşanın aşılması ile ilgili çözüm olarak itfaiyecilerin ve yerelin bilgisine sahip köylülerin yangın alanlarına sevk edilmesinden, daha yapılandırılmış bir afet organizasyonunun gereğine değin pek çok öneri dinledik. Yangınlar sırasında kaosu arttıran faktörlerden birisinin sosyal medyanın etkisi olduğunu gördük.

Afet anında doğru bilgiye ulaşmak hayati konulardan birisidir. Fakat bu yangında, doğru bilgi kaynaklarına ulaşmak neredeyse mümkün olmamıştır. Sosyal medya bir yandan işlevsel olarak söndürmeye ilişkin sevk ve idare görevi görmüştür. Yangın söndürmede kullanılacak malzeme listeleri buradan yayınlanmıştır. Türkiye'nin her yanından gönüllüler, maske, baret, kafa ışığı, telsiz, tırmık, kürek, iç çamaşırı, buz, hortum, suni gözyaşı, yanık kremi, yiyecek içecek, eldiven, kesme motoru, powerbank, su havuzu için muşamba, mazot alımı için nakit para gibi onlarca şeyi bölgeye göndermişlerdir. Ancak ihtiyaç listeleri sosyal medyada defaten yayınlanınca, yangın alanına ihtiyaçtan çok daha fazla nesne ve kişi ulaşmıştır. Yiyeceklerin

soğuk zinciri bozulmuş, gelen nesnelerin kime dağıtılacağı karmaşası oluşmuştur. Öte yandan, popüler aktörler yazlıklarından, teknelerinden çektikleri videolarla söndürme çağrıları başlatmışlardır. Bodrum, Marmaris gibi ilçe belediye başkanları Twitter ve Instagram'dan anlık bilgilendirmeler sunmuşlardır. Muğla milletvekilleri televizyon kanallardan arkalarında yükselen alevlerin görüntüleriyle kimi zaman Köyceğiz'in Sandras Dağı'na bakan mahallelerinden, kimi zaman Kemerköy Termik Santrali'nin önünden, yangın ile ilgili canlı yayınlar yapmışlardır. Sosyal medyada yangının ülke çapındaki imkanlarla söndürülemeyeceği kanaati yaygınlaşmıştır ve bunun sonucunda “#HelpTurkey” (Türkiye'ye yardım edin) etiketi ile yüzbinlerce gönderi paylaşılmıştır^{ix}.

Yangın alanlarının dışında seyreden bu durum, mevcut yangından farklı ve kendi seyrini oluşturan medyada çıkmış bir post-truth yangını oluşturmuştur. Post-truth'un sosyal medyadaki kurucu öğeleri olan ve toplumsal güven duygusunu sarsan yanlış haberler, söylentiler, dalga geçmeler, manipülasyonlar (Harsin, 20.12.2018, s. 1) yangının medya boyutuna hâkim olmuştur. Bu hakimiyet, yangınların neden çıktığı üzerine alanda pek çok gerekçeyle karşılaşmamıza da yol açtı. Makalenin bundan sonraki bölümünde, alan araştırması bulgularımızda yangının arka planı olarak öne çıkan konuları, orman yangınlarının ekolojik-toplumsal nedenleri olarak tartışacağız.

Derinleşen iklim krizi: “Çok sıcak bir yazdı”

Fernand Braudel, *Akdeniz* (1993) adlı çalışmasında, Akdeniz çanağının kültürlerinin, ticaretinin, toplumsallığının tarih içinde bölgenin doğası ile birlikte dönüşüp biçimlendiğini anlatır. Günümüzde Akdeniz çanağı Braudel'in anlatısına eklenebilecek yeni bir tarihsel-coğrafi eşiktir. Son yıllarda her yaz İtalya'da, Yunanistan'da, İspanya'da, Türkiye'de çıkan orman yangınlarıyla biçimlenen bu yeni tarihsel kırılım, gelecekte topyekün ormansızlaşma ile karşılaşabilecek bir Akdeniz coğrafyasına işaret etmektedir. Bu bakımdan alan araştırmamız boyunca bize ayrıntılarıyla anlatılan sıcaklık artışı bölge için hayati bir göstergedir.

Katılımcıların neredeyse tamamının yaptığı en önemli vurgulardan biri yaz aylarının Köyceğiz'de son dört-beş yıldır alışlagelenden çok daha sıcak ve yağışsız geçmiş olduğudur. Bu sıcaklık orman yangınlarıyla yakından ilgilidir. Sebep sonuç ilişkisi içindedir. Görüştüğümüz kırklı yaşlarda bir orman mühendisi, sıcak, iklim krizi ve yangınlar üçgenindeki öngörüsünü şöyle ifade etti: “...iklim krizi böyle devam ederse bu felaketler, bu yangınlar böyle devam edecek. Birçok ülkede yangın vardı. Bu yangınlar seneye de çıkacak. Daha da büyüyecek.

Yangınları önlemeliyiz. Keşke dememek için tedbirlerimizi almalıyız...” Bu sözlerde görüldüğü üzere, yazın olağanüstü sıcaklığı Köyceğiz bölgesine özgü değildir; yaz tüm dünyada sıradışı sıcaklıklarla geçmiştir. Slavoj Zizek (2021) iklim krizini tartıştığı “Sosyalizme Son Çıkış” makalesinde, 2021 yaz aylarındaki öldürücü sıcaklıklara ilişkin şu verileri aktarır: Haziran sonunda ABD ve Kanada’nın güneybatısında kavurucu sıcaklar yaşanmıştır. Bunun sonucunda Vancouver, Orta Doğu’dan bile sıcak olmuştur. Kanada kıyılarında muhtemelen bir milyar deniz hayvanı ölmüştür. Yeryüzünün en soğuk yeri olduğu bilinen Rusya’nın Oymyakon kasabasında ilk defa Haziran ayında 30 derecenin üzerinde sıcaklıklar görülmüştür. Sibirya’da Haziran ayında 38 derece sıcaklık ölçülmüştür. Temmuz başlarında Irak’ta sıcaklıklar 50 derecenin üstüne çıkmış ve elektrik tedariki çökmüştür^x.

Yaptığımız görüşmelerde tüm dünyadaki gibi, yangın bölgesinde de yazın çok sıcak seyrettiğini gördük. Katılımcıların hepsi 2021 yazının çok sıcak ve kurak geçtiğini anlattılar. Havanın sıcak oluşuna ilişkin ayrıntılı tanımlar verdiler. Bunlara göre, yangınlardan önceki günlerde Köyceğiz’de 50 dereceye yaklaşan olağanüstü sıcaklık görülmüştür. Yaz boyu kuraklık oluşmuş ve bahçelerini ne kadar sularlarsa sulasınlar sebze meyveleri daha önceki yıllardaki gibi yetişmemiştir. İlçenin batısındaki Namnam Çayı’nın yatağı taştan bir tarla gibi uzanmış ve neredeyse yıl boyu hiç su görmemiştir. Eskiden bol yağışlı geçen ilkbaharda bu yıl mevsim yağmurları yağmamıştır. Yıl içinde yağışsız gün sayısı önceki yıllardan çok daha fazla olmuştur. Nem oranı çok uzun süre çok düşük kalmış, ağaçlar, bahçeler, çam iğneleri kurumuştur. Çam balı yapımına aracı basra böceğinin (marchalina hellenica) salgıladığı sıvı azalmıştır. Bizzat yangının ulaşmadığı fakat dumanının çöktüğü Dalyan’ın karşısındaki Çandır köyünde görüştüğümüz ellili yaşların başındaki çiftçi, sıcakların seyrini ağaçları takip ederek anlattı:

En son 3 Nisan’da yağmur oldu burada. Biz ağaçları çok erken sulamaya başladık bu yıl. Geç zamana kadar da sulayacağız gibi görünüyor. Narenciye, nar, zeytin... Hepsini suluyoruz. Ben zeytin ekim bahçeye bu yıl, sabah akşam sulamama rağmen iki tane fideyi yaşatamadık. Kuruttuk. O alevden kaynaklı. Verimi de etkiliyor. Mesela Mayıs ayında inanılmaz sıcaklar olmaya başladı. Mesela zeytin böyle saçma gibi olur ağacın üzerinde, büyür. Ama bir sıcaklık olur kurutur atar onu. Bitti. Zeytin yok. Yağış yok. Ağacın gövdesine su, öz gitmiyor ki. Ancak kendini yaşıyor. Meyveyi yetiştiremiyor.

Sandras eteğindeki köylerden birinde yaşayan, geçimini Köyceğiz’de bahçivanlık yaparak kazanan altmışlı yaşlardaki köylü ise bize sıcaklığı arılar ve bal ile birlikte anlattı:

Bu yangın çam balını da bitirdi. Bal yok! Tarihe karıştı çam balı. Artık çam balı bulamayacağız. Isı ile de alakalı. Biz burada geçen yıl da bal bulamadık. Bunun da

nedeni kuraklık ve sıcak. Nasıl olduğunu bilir misiniz çam balının? Çamın gövdesinde bir böcek olur. Hortumlu küçük bir böcek. Biz basra deriz. Filin miniğini düşünün. Onun dışkısını arı alır bal yapar. Fakat o böcek artık sıcaktan gelmiyor. Mesela geçen yıl beş ağaçtan birinde böcek vardı, dördünde yoktu. Bu yüzden arıları Çanakkale tarafına götürmek zorunda kaldı zaten arıcılar.

Dünyayı arılardan bilmek, insanın kullandığı en eski iz takiplerinden birisidir (Hanson, 2020, s. 147). Svetlana Aleksiyeviç de çok başka bir bağlamda arıların haberciliğinden söz açar. Yaptığı bir sözlü tarih görüşmesinde Belaruslu arı yetiştiricisi bir köylü Çernobil nükleer tesisi patladıktan hemen sonra arıların olayı sezdiklerini ve ortadan kaybolduklarını anlatır. Patlama resmi olarak açıklanmadı, etkisi gizlendi, ama biz arıların yokluğundan büyük bir şey olduğunu zaten anlamıştık der (2017, s. 56). Bizim çalışmamızdaki öldürücü sıcaklar ve orman yangını bahsi de buna benziyor. Arılar bir yaz önceden sıcaklığı haber vermişler. Halbuki Pınarköy'de yaşayan altmışlı yaşlardaki arıcının söylediğine göre arıların sesi eskiden köye şenlik verirmiş:

Arıların sesi için sabah saat altıda çıkacaksınız. Burada arı sesinden duramazsınız. Yüksek dağlarda doğa ağaca sarmaşık veriyor. Ağaca dolanan sarmaşığın çiçeklerine gelirler. O kadar güzel vızıltı yaparlar. Şimdi hangi sarmaşığa gelecekler... Arı biterse dünya bitecekmiş. Keşke insanlar bitsin, arılar bitmesin. Çünkü bu hale gelmemiz insanoğlu kaynaklı.

Bu noktada Köyceğiz yangını örneğinde doğanın canlı, etkili sesleri olarak sıcaktan kaçan arılar, susuz ağaçlar, kavrulan çam iğneleri, kuru toprak kendilerini dinleyebilenlere ses vermiştir diyebiliriz. Ormanlar için mücadele etmiş, ormanda yaşamış feminist düşünür ve aktivist Val Plumwood bir yazısında doğanın aktif zeki bir özne olduğunu ve kendi kendini örgütleyen alt sistemlere sahip olduğunu söyler. Ona göre kapitalizmin doğayı köleleştiren, onu salt bir kaynağa indirgeyen işleyişi ve bilimsel indirgemeciliğin doğayı temellüğe açık, akılsız, anlamsız bir yer olarak görüşü doğanın özne oluşunun üstünü örter ve *seslerini* duyulmaz kılar (2014, s. 447). Köyceğiz'deki yangından önce de bal böcekleri, arılar zeytinler, kuruyan ağaçlar, heba olan bahçeler iklim krizlerinin getirdiği sorunların derinleştiğini söylemişler. Birçok başka doğa sesi de eğer önlem alınmazsa bölgede yaşamın güçleşeceği bir gelecek yaklaşıyor demektedirler.

Ne var ki doğanın sesini dinlemeyi bilenlerin, onun dilinden anlayanların, örneğin tüm ömrünü kırdan geçirmişlerin, tarımla uğraşmışların, çocukluk oyunlarını orman içinde oynamışların kendileri ve yaşam biçimleri de tarihe karışmak üzeredir. Sonuçta, insanlar ve doğa, bizim çalışmamız bağlamında insanlar ve ormanlar arasındaki ilişkiler dönüşüyor. Bu dönüşümün pek çok sonucu var. Öne çıkanlardan birisi, bu dönüşümle ormanın insana

anlatabileceklerinin sesinin duyulmaz olmasıdır. Bu bizi tartışmak istediğimiz diğer bulguya taşımakta: İnsan ve orman arasındaki ilişki, ormanın tahribatının geri döndürülemez boyutlara ulaşacağı biçimde hızla değişmektedir.

Değişen orman - insan ilişkisi

Ormanlar ve insanlar arasındaki ilişkinin olumsuz yönde dönüşüyor olması hem görüşmelerimizde ortaklaşa olarak vurgulanan, hem de gözlemlerimizde önümüze serilen bir diğer yaşamsal bulgudur. Çalışmamız sırasında Otmanlar köyünden dönüş yolunda rastladığımız doksan iki yaşındaki yaşlı kadın, ormandan topladığı çalı çırpıyı bir çuvala doldurmuş ve ormanın kıyısında yerde oturmuş dinleniyordu. Kendisine seslendik; kulakları ağır işitiyordu. Kısa görüşmede fark ettiğimiz şeydi: Doğduğundan beri aynı yerde yaşayan bu yaşlı kadın için orman, hayatın bizzat kendisiydi. Kıyısında oturduğu, yakacağını çıkardığı, içinde dolaştığı, kendisini bildi bileli orada olan bir varlıktı, kaynaktı, komşusuydu, yaşlılığının yoldaşydı. Ondan önce vardı, onunla birlikte yaşıyordu. Ama bugün durum şeydi ki yaşlı kadının kıyısında soluklandığı Sandras Dağı'na yangının hemen öncesinde on dokuz maden ruhsatı verilmiştir^{xi}. Dağdan maden çıkarılacağı, bu yüzden üzerindeki ormanların yok olacağı bölgede birkaç yıldır önemli bir tartışmadır. Yani yakın gelecekte bu yaşlı kadının ömrünü beraber geçirdiği ve dağı bezeyen orman madencilik faaliyeti yüzünden büyük ölçüde yok olacaktır. Yaşlı kadın da bu dünyadan geçip giderse, orman ve insan arasında onun ömrü boyunca sürdürdüğü bir ilişki biçimi de yok olacaktır.

Kaybolmakta olan bu ilişki biçimini, kendisi de Yatağan'ın bir köyünde doğan, çocukluğu orada geçen ve yıllarca Muğla ormanlarının gençleştirilmesinde görev yapan yetmişlerindeki orman mühendisi bize uzun uzun anlattı. Konuşmaya başlamadan önce köyünün bir dağ eteğine yayılmış yemyeşil ormanının kendisinin çektiği eski bir fotoğrafını gösterdi. Ormanın çocukluğunun en kıymetli parçası olduğunu anlattı:

Ormanla halk iç içe yaşıyordu eskiden. İç içe yani birbirine dayanarak bir yaşam sürdürüyordu. Köylü bütün yakacak, ısınma, yemek pişirme ihtiyacını ormandan temin ediyordu. Aydınlatma için bile ormandan yararlanıyordu. Biz çocuktuk, ormandan ateş yakarak kullanılan ev ocakları vardı. Görmüşsünüzdür belki, ondan yararlanırdık hep, ormandan. Kesip odun ediyordu. Ama bu canlı ağacı keserek değil de ölmüş, dibine düşmüş ağaç parçaları, dalları toplanarak yapıldı. Ağacın, ormanın dibi tertemiz olurdu. İnsanlar ormanın altını temizliyordu. Ayrıca bu kişilerin hepsinin affedersin hayvanı, büyükbaş küçükbaş hayvanı vardı. Bunlar ormanın altında otluyordu, yayılıyordu yani maki dediğimiz elemanı büyütüyor, devamlı onları yiyor.

Yaşlı kadının hikayesinden, orman gençleştirme uzmanının çocukluk anılarından ve dinlediğimiz diğer yaşça büyük katılımcılardan, geçmişte orman ve insan arasında birbirinin yaşamının devamlılığına yardım eden bir ilişki olduğunu görüyoruz. Ancak bu noktada durup, eskiye özlem ya da orman köylü ilişkisi romantizmi yaratmamak gerektiğini hatırlamalıyız. Yoksa tek taraflı bir anlatı inşa etmiş oluruz. Örneğin, Otmanlar'da yere çömelmiş ve tozlu yolda sıcakta araç bekleyen altmışlarındaki köylü, bize karmakarışık figürlerle dolu bir hikâye anlattı. Köyler arası rekabet, aşağı köyün "kötü adamlarının" ormancılarla anlaşması, kürkleri Rusya'ya satılmak için yıllarca avlanan kaliler (sincaplar), sırf kızdığı için ormanı ateşe verenler... Onun anlattıkları acımasızlık, kavga, anlaşmazlık, yoksulluk ve rekabetle örülüydü. Yine de bu hikâyede bile bir karşılıklılık vardı. Orman ve insanlar birbirlerinden alıp vermişlerdir. Belli bir mübadele tarzı gelişmiştir. Yaşamı mümkün kılmışlar ve bu ilişki taraflar için sürdürülebilir olmuştur. Bölgede yaşayanlar ormanın huylarına, yapısına, geçitlerine, engellerine, verimkârlığına ilişkin yüzyıllarda biriken aktarılarak gelen bilgiler edinmişlerdir. Fakat bugün orman ve insan arasında değişen ilişkide bu bilgi kaybolmaktadır. Kaybolanın içinde ormanın bakımının, orman yangınlarının ve yangın söndürmenin bilgisi de bulunmaktadır.

Wade Davis, kadim bilgeliğin modern dünyadaki önemi üzerine yazdığı antropoloji çalışmasında, nasıl yaşamın biyolojik matrisi habitat yıkımıyla, bitki ve hayvan türlerinin yitimiyle feci şekilde bozuluyorsa, aynı sebeplerle sosyal yaşama ağırları da çok daha büyük bir hızla bozuluyor diyor (2018, s. 12). Davis'in bu düşüncesinin bizim çalışmamızdaki izdüşümü şöyledir: Ormanın zaman içinde kaybıyla ya da yangınla hızla yok olmasıyla birlikte onunla biçimlenen düşünceler, sezgiler, yaşama biçimleri, günlük pratikler, alışkanlıklar, inanışlar, esinler de yok olacaktır. Örneğin, araştırmamızı yürüttüğümüz Sandras Dağı'nın iki bin metre yüksekliği aşan zirvesi bölgede yaşayanlarca "Erenler Zirvesi" veya "Çiçek Baba" adıyla anılmaktadır. Çiçek Baba'nın dağı ve ormanı koruduğuna dair kolektif bir inanış var. Otmanlar'a doğru yol alırken iki itfaiyeci ve yanlarında bir köylünün tüterler tutuşmasını diye nöbet beklediğini gördük. Onlarla konuştuk. Pınarköy'de yaşayan ellilerindeki köylü erkek, bize Sandras Dağı'nın erenini anlattı:

Bu dağın başı boş değil, orada Çiçek Baba ereni yatıyor. Eren sinirlenirse bizi bu dağdan atar. Bir gün adamın biri çok içmiş zil zurna sarhoş eren onu atmış, huzuru bozuyor diye. Bizim eren Çal Dağı'nın ereniyle kardeştir. Ölemez'in ereniyle gökyüzünden haberleşir. Bir şimşek buradan bir yıldırım oradan. Ama bizimki ondan güçlüdür. Zamanında Balkanlarda gezen yetmiş iki erenler bunlar.

Ellerinden asalarını atmışlar her biri bizim bu yörede bir dağa düşmüş. Yüz yıllardır ağustos ayının son perşembesi yörükler, köylüler, Denizli'den Muğla'dan gelenler Çiçek Baba'nın zirvesine tırmanıyor. Orada buğday saçıyor, oğlak kesiyor, ereni ziyaret ediyorlar. Eren de yağmur veriyor, bereket veriyor. Bugün ziyaret zamanı. Bakın dikkat edin yağmur yarından sonra mutlaka yağacak...

Dağları koruduğuna inanılan erenlerin mistik hikayeler olduğu elbette açıktır; modernlerin dünyasında kendilerine yer bulamazlar. Fakat, ormanın bu tür hikayeleri yüzyıllarca müşterekliği güçlendirmiştir. Burada erenler hikayesi ormanı hiç kimsenin olduğu için, herkesin kılıyor. Soyut bir varlıkça korunan, sahiplenilen bir orman fikrini destekliyor. Bölgenin karşılıklı dağlarını bir coğrafyanın parçası olarak vurguluyor. İçten içe doğanın kaderinin bütünleşik olduğunu bildiriyor. Ne var ki orman kayboldukça hikayeleri ve yarattığı müşterelikler de yok oluyor. Yangınla birlikte ormanın kendisi, ormanın kendisiyle birlikte, etrafındaki insanların yaşamını kurma etkisi giderek kayboluyor. Bu kaybın ardında yalnızca hikayeler, söylenceler ve çocukluk anıları yok. Bir dizi sosyoekonomik süreç ve mevcut neoliberal politikaların önemli etkisi bulunmaktadır.

Bir işletme olarak orman

Neoliberal ilişkiler, pek çok yerde görüldüğü üzere, devletin, hukukun ve sivil toplumun denetiminin zayıfladığı yerlerde doğayı sermayenin insafına bırakmakta ve bunun yıkıcı sonuçları olmaktadır (Liverman ve Vilas, 2006; Redo, Millington ve Hindery, 2011). Orman ekosistemleri, doğal ortamlarında müdahale edilmediğinde hayvanları, suları, bitkileri, ağaçları, tohumları ve parazitleriyle bütünlük içinde kendi kendilerini sağaltıp yenileyebilir. Ormanın bakımını devlet ya da köylüler eliyle insan aktörler de özel bir emek harcayarak yapabilmektedir. Sezai Ozan Zeybek, "Fenni Ormancılığın Keçiler ve Köylülerle İmtihani" makalesinde, yirminci yüzyıl başlarında, ormanın denetlenerek, korunarak, geliştirilerek, haritalandırılarak, ders kitaplarında anlatılarak bir bilgi nesnesi haline getirildiğini, böylece işletildiğini, yönetildiğini sömürüldüğünü ve kapitalist üretim ağlarıyla ilişkiye sokulduğunu anlatır (2016, s. 129). Bizim yangın görmüş dağda karşılaştığımız orman da bu anlatılanlardan mustarıptir. Görüştüğümüz orman mühendislerinin neredeyse tamamının ormanı araştıran vurgularla işaret ettiği üzere, ormanlar müdahale edilmeksizin kendi başına varlık gösteremeyen, fakat ekonomik girdi getirmesi beklenen bir kaynak, bir işletme olarak görülmektedir. Sözelimi, aynı zamanda orman mühendisi olan ellili yaşlardaki bir bürokrat bu durumu şöyle anlattı:

Biz kafamıza göre kesim yapmıyoruz. Her şey planlı. Yıllar itibarıyla hepsi belli. Mesela kızılçam için OGM plan yapar. Kızılçamın ömrü yaklaşık yüz senedir. Bırakırsanız belki iki yüz sene yaşar ama bilemiyoruz. Bunu bildiğimiz için, belirli bir yerdeki, mesela bir yamaçtaki yüz hektar araziye gençleştirmek zorundayım. Oradan yüz metre küpse yüz metre küp, daha fazla alamam. Planlanan yerin dışına çıkmadan kesim yaparız. Sonra fidan dikeriz. Bunları planlara işleriz. Altı yedi sene oraya bir daha girmeyiz. Hiçbir şey keyfi değildir. Ormanın işletme değeri, ekonomik değeri vardır. Biz kesim yaparken bunu sağlamış oluruz. Ormanı da gençleştirmiş oluruz.

Neoliberal işleyiş bir taraftan ormanlara dair böylesi işletme temelli ve araçsal bakış sunmaktadır. Diğer taraftan, bize köylülerden mühendislere çeşitli katılımcıların da aktardığı üzere, devletin orman muhafaza memurları ve itfaiyeciler gibi aygıtlarını ekonomik gerekçelerle sınırlamaktadır. Farklı katılımcılar tarafından ormanla sürekli ilgilenen devlet görevlilerinin sayısının her geçen gün azaltıldığı anlatılmaktadır. Neoliberal ilişkiler, ormanı korumayı ancak bireylere ve sermayenin pazar merkezli aygıtlarına bırakmaktadır (Meyfroidt ve Lambin, 2011, s. 350). Bu durum, ormanlara insan eliyle sağlanması öngörülen bakımın etkin bir biçimde yapılmasını da güçleştirmektedir. Aynı zamanda korumanın etkin ve verimli bir biçimde yürütülememesine yol açmaktadır. Yangın ve sel gibi kriz anlarında ise müdahale daha zorlaşarak felaketler büyümektedir.

Alan araştırmamızda karşımıza çıkan neoliberalizmin etkisini yansıtan en önemli bulgulardan birisi günümüzde orman ve insan arasındaki bağların giderek daha zayıflamakta olduğudur. Geleneksel ilişkilerde ormanlara bakımı sağlanması beklenenler, ormanların yerlisi olan köylülerdir. Fakat araştırmada da tanık olduğumuz üzere, yangınlardan en çok etkilenen köyler olan merkezden uzaktaki orman köyleri yoksul köylülerdir. Genel anlamda kırsal yoksullaşma sürecinin bir sonucu olarak yoksul orman köylüleri, köylerde tutunamayıp kentlere ve/ya merkezlere göç etmektedir. Bölgede özellikle tarım yapılabilecek düzlük arazilerde ve yerleşimlerin yakınlarında ormanlar parçalanmış bir görüntü sunmaktadır. Katılımcıların vurguladığı üzere, ormansızlaşma son yıllarda hız kazanmıştır. Sandras Dağı'nın sarp yamaçlarındaki orman köylerinde tarım yapan kimseler giderek azalmıştır.

Diğer yandan, yukarıda anıldığı üzere, öteden beri orman alanlarında bu alanların zarar görmesine yol açan yeni yerleşimler ve çok gelir getirdiği düşünülen restoranlar ve madenler gibi işletmeler açılmaktadır. Köylerini tamamen terk etmemiş olan orman köylüleri ise sahil yörelerindeki turizm işletmelerinde az vasıf gerektiren, fakat gelir getiren düşük statülü temizlik ve restoran işlerinde mevsimlik işçiler haline gelmişlerdir. Ormanlarla organik bir

ilişkiye sahip köylüler buraları terk ederken, bölge Covid-19 pandemisiyle beraber artan bir biçimde kentlilerin yaşam tarzı göçüne tanıklık etmektedir. Bu durum Köyceğiz’de özellikle ilçe merkezinde, yola ve sahile yakın köylerde daha belirgindir. Öbek öbek hummalı bir inşaat faaliyeti içinde orman alanları yerleşime açılıp, tarım alanları bozularak yeni konut alanları haline getirilmektedir. Bölgenin bu yeni sakinlerinin pek çoğu doğayla sınırlı ilişkileri olan kişiler olarak köylülerin ekip biçme ve hayvancılığa dayanan birikmiş bilgisine sahip değildirler. Büyük bölümü tarım ve hayvancılık yapmamaktadırlar. Köylerin ve köylerdeki geleneksel üretim alışkanlıklarının terk edilmesi ve buralara doğayla daha sınırlı ve mesafeli ilişkilenen kentli yeni yerleşimcilerin gelmesinin ormanların bakımı için olumsuz bir sonucu olmuştur.

Görüşmeler sırasında köylülerden mühendislere ve bürokratlara katılımcıların neredeyse hepsi, yangını önlemede örtü temizliğinin ve ormanın bakımının öneminden söz ederken başta keçiler olmak üzere orman hayvanlarının olumlu etkisini anlattılar. Hâkim söylemdeki ormana zarar veren keçi imgesinin yanlış olduğunu vurguladılar. Keçiler yiyecek arayıp gezinirken patikalar açıp, toynaklarıyla pürçekleri parçalayarak, aynı zamanda dip örtüyü yiyerek kendiliğinden ormanların yüzey temizliğini yaptığını belirttiler. Orman gençleştirme uzmanı bir katılımcının vurguladığı üzere “Ormana giren ormanı yer. Ama yangınla mücadele stratejisi açısından keçi bulunmaz nimettir. Bunu biz yıllar önce fakültede böyle okumadık. Ama şimdi biliyoruz ki keçi örtüyü temizliyor.” Aynı şey keçilerin yanı sıra farklı şekillerde fareler, domuzlar, yılanlar, sincaplar, kuşlar, tilkiler ve akrepler için de geçerlidir. Hayvanların ormanların bakımına bu çok yönlü katkısı, olası yangınların büyümesini de önlemektedir. Fakat kırdaki yoksullaşmayla beraber köylüler keçi yetiştiriciliğini bırakmış, orman alanlarını terk etmeye başlamışlardır. Ormana kendiliğinden, insan müdahalesi olmaksızın bakım yapacak hayvanlar azalmaya yüz tutmuştur. Bunların sonucunda da ormanlar yangınlara karşı daha kolay zarar görür hale gelmekte, orman alanları küçülmekte ve ormansızlaşmanın etkileri kalıcılaşmaktadır.

Sonuç: 2021 Köyceğiz Orman Yangınları ve Sonrasına Dair

Bu çalışmada, 2021 yazında Köyceğiz’deki orman yangınları üzerine bölgede yangınların hemen ertesinde gerçekleştirdiğimiz niteliksel araştırmaya dayanan sosyolojik bir tartışma yürüttük. En yoğun gerçekleştiği dönemde iki haftadan uzun aralıksız süren orman yangınları, Anadolu’nun güneybatısında, Muğla ve Antalya’daki orman alanlarında ve yerleşimlerde

devam etmiş, yıkıcı etkiler bırakmıştır. Orman yangınları, kızılçam ve karaçam ormanlarının dönem dönem karşılaştığı bir gerçektir. Ancak son yıllara baktığımızda bu yangınların daha da sıklaştığını görüyoruz. Dünyanın birbirinden coğrafi olarak uzak Kuzey Amerika, Avustralya, Orta Afrika, Sibiry ve Akdeniz çanağı gibi bölgelerinde kontrol edilmesi güç, hızla yayılan, giderek daha büyük alanları etkileyen ve daha sık karşımıza çıkan orman yangınları etkili olmaya başlamıştır. Günümüzün orman yangınları geçmiştekilerden farklı olarak neoliberal politikaların yıkıcı sonuçlarını yansıtmaktadır: Yangınların ardından orman alanları küçülmekte, ormanların yenilenmesi güçleşmekte, yeraltı ve yerüstü su kaynakları azalmakta, sıcaklıklar yükselmekte, iklim krizi derinleşmektedir. Bu durum, neoliberal ilişkilerin ormanlar ve kırsal alanlara yönelik uzun süredir devam eden saldırgan madencilik, kırsal yoksullaşma, küçük üreticiliğin çözülmesi, kırdaki nüfusun işçileşmesi ve merkezlere göç etmesi gibi etkileriyle birleşince orman yangınlarının ortaya çıkardığı kriz büyümektedir. 2021 Köyceğiz orman yangınları da dünyadaki eğilimlerin ve günümüz orman yangınları silsilesinin bir parçasıdır.

Ülkenin güneyinde yer almasına karşın, yakın geçmişe kadar Türkiye'nin en çok yağış alan yerlerinden biri olan Köyceğiz, artan sıcaklar ve kuraklıkla birlikte bu özelliğini yitirmeye başlamıştır^{xii}. Uzun süren yüksek sıcaklıklar, Akdeniz'e ve Köyceğiz Gölü'ne oldukça yakın konumda yer alan, Sandras Dağı'ndaki endemik türlere ev sahipliği yapan kızılçam ve karaçam ormanlarını yangınlara karşı daha kırılgan hale getirmiştir. Bu durum, ormanların kadim varlıkları hayvanlar ve bitkilerle buraları mesken tutan köylüler arasındaki ilişkilerin zedelenmesi ve dönüşmesiyle daha da kötüye gitmiştir.

Kırsal üretim ilişkilerinin çözülmeye başlaması en çok orman köylülerini etkilemiştir. Yoksullaşan orman köylülerin pek çoğu tarım yapmayı bırakarak ücretli çalışacakları kentsel alanlara göç etmişlerdir. Köylerde kalanların bir bölümü de sahillerdeki turizm tesislerinde düşük statülü ve geçici işlerde çalışmaktadırlar. Köylülerin kırdan kente göç etmesi tarım yapacak, ormanın bakımını sağlayacak, gerektiğinde yangınlara müdahale edecek bilgili ve donanımlı kimseleri azaltmıştır. Bu, bitkiler ve hayvanlar hakkında tecrübesi olan, arılara bal yaptıran basra böceklerini takip eden, yerel kilimlerin düğümüne değin ayrıntılı kültürel mirası taşıyan kişilerin de azalması anlamına gelmektedir. Kırdaki dönüşüm sadece köylülerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda tarım yapan köylülerin geçimlerini sağladıkları keçi sürüleri başta olmak üzere, gezinirken ve beslenirken doğal yollardan ormanın bakımını sağlayan domuzlar ve sincaplar gibi hayvanları da azaltmıştır. Buna karşılık, Ege kıyılarında kentten kıra gelen

yaşam tarzı göçmenlerinin pek çoğu ise ormana, tarım yapmaya ve yangın söndürmeye dair sınırlı bilgiye sahiptir.

Ormanlar bir müşterek olmaktan çıktığında, organik ilişki içindeki aktörlerin dışında devlet, farklı branşlardan mühendisler, sivil toplum ve orman alanlarında girişimleri olan özel şirketlerce değerlendirilmektedir. Örtü temizliği, seyreltme, fidan dikme ve canlılığını kaybetmiş ağaçları kesmeye değin ormanların bakımını yapma, gençleştirme ve yangınlarla mücadelenin planlanması ve organizasyonu yerli olmayan aktörlerce gerçekleştirilmektedir. Bu durum, ormanları bir işletme olarak gören bakış açısının bir yansımasıdır. Bu zincirde ekonomik daralma nedeniyle daha az uzman personel görevlendirildiğinde alarm zilleri çalmaktadır. Sandras Dağı'nda verilen yeni maden ruhsatlarında olduğu üzere saldırgan madencilik, yangınlardan sonra da devam ettiğini gördüğümüz kayıt dışı ağaç kesimleri, komşu Dalaman Çayı üzerindeki direnişlere konu olmuş Akköprü barajı ve hidroelektrik santrali, Yuvarlakçay'ın turkuaz rengi sularının çevresindeki kirlilik yaratan çok sayıda restoran ve de - köylülerinkiler de dahil olmak üzere- doğaya bırakılan çöpler ekosistemdeki tahribatı derinleştirmektedir. Bu neoliberal etkilerin sonucunda, iklim değişikliğiyle zayıf düşen Sandras Dağı orman ekosistemi, yangına karşı daha da savunmasız hale gelmiştir. Yangınların sonucunda ormanın sesleri yitmiş ve orman kül tabakasına gömülmüştür. Yangın sonrasının sesi, aylarca devam edecek hem biyolojik hem ekonomik önemi olan hummalı bir ağaç kesme faaliyetinin motorlu testere sesidir.

Köyceğiz'de Sandras Dağı ormanlarında yıkıcı etki bırakan yangının etkileri kışın da devam etmiştir. Bölgede yazın gerçekleşen afete bağlı gelişmeler olmuştur. Yangından sonra kesilen, sıyrılan, kökü sökülen ağaçların selleri tetiklediği görülmüştür. Yanan ormanın sıyrılan ağaçlarından oluşan istifler, 2021 sonbaharında sel sularıyla Marmaris'e akmıştır^{xiii}. 2022 yılı Ocak ayının ilk yarısında aşırı yağış alan Köyceğiz Gölü ve Dalyan kanalı taşmıştır. Evler, tarım alanları ve arı kovanları zarar görmüştür^{xiv}. Yine 2022 Ocak ayının ilk haftasında Bodrum'da denizin rengi kararmış, sahil şeridi siyaha bürünmüş ve yazın yanan ormanın küllerinin yağışlarla denize ulaştığı anlaşılmıştır^{xv}.

Kadim çam ormanları, endemik bitkileri ve çağıl çağıl akan akarsularıyla bilinen Sandras Dağı'ndaki 2021 yazındaki orman yangınları, yangının kendisi, yaşadıkları yerleri bir süreliğine terk etmek zorunda kalan köylüler, yangın söndürme organizasyonunda çalışan görevliler, devletin rolü, sosyal medyadaki yankıları, uzak yerlerden yangınları söndürmeye gelenler, ses getiren yangın söndürme uçakları, gönderilen yardımlar ve yanmış ağaçların ekonomik değeri

ile birlikte, sadece bir doğa olayı, bir afet olmanın ötesinde oldukça geniş etkileri olan bir toplumsal olaydır. Fakat içinde bulunduğumuz kapitalosen koşullar düşünöldüğünde, orman alanlarındaki yangınlar ve dışarıdan gelen müdahalelerle değişimin hızının arttığını ve ormanların kendilerini yenilemesinin imkânsız hale gelmeye başladığını görmekteyiz.

Ormanlar, medeniyetten uzak güzel bir manzara, bir piknik alanı veya kesilip tarım sahası açılacak alanlar değildir. Dinamik yaşamlar ihtiva ederler. Bu yaşamlar insanların yaşamıyla iç içedir. Orman yanabilir. Sel gelebilir. Haşereler basabilir. Suları çekilebilir. Su kaynakları ortaya çıkabilir. Toprak kaymaları olabilir. Yeni ağaçlar filizlenebilir. Endemik türleriyle beraber yaşayabilir. Keçi, domuz, tilki, şahin, ayı, sincap gibi hayvanları yer değiştirebilir. Doğal nedenlerle yangın olup göklere kıvılcımlar ve kozalaklar saçabilir, kendisini yenileyebilir. Kendi akışına bırakıldığında ormanların sürdürülebilir nitelikleri öne çıkar. Fakat son yıllardaki orman yangınları, derinleşen iklim krizi nedeniyle bu doğal durumdan geri dönülemez bir sapmaya işaret etmektedir. Bu durum, neoliberal politikaların etkileriyle beraber orman ekosistemlerini tehlikeye atan ve buralarla ilişkili insan varlığını imkânsız hale getiren ekososyal bir krize işaret etmektedir.

ORCID ID

Mehmet BOZOK

 Orcid ID: 0000-0002-9841-6324

Nihan BOZOK

 Orcid ID: 0000-0002-8217-4711

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Aleksiyeviç, S. (2017). *Çernobil duası: Geleceğin tarihi* (A. Takanay, Çev.). İstanbul: Kafka Yayınları.
- Chamovitz, D. (2018). *Bitkilerin bildikleri: Dünyaya bitkilerin gözünden bakmak* (G. Koca, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çanakçıoğlu, H. (1985). *Orman koruma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları.
- Davis, W. (2018). *Yol bilenler: Kadim bilgeliğin modern dünyadaki önemi* (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Kolektif Yayınları.
- Erensü, S. (2016). Neoliberalleşmenin doğası, doğanın neoliberalleşmesi: Su-enerji rabıtası üzerinden neoliberalizm ve müphemlikleri. İçinde, C. Aksu, S. Erensü ve E. Evren (Der.). *Sudan sebepler: Türkiye’de neoliberal su-enerji politikaları ve direnişler*. (ss. 37-64). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürsoy, A., Kırımlı, Y., Ata, C., Toros, A., Akıncı, E. Yılmaz, A., Bozok, N. (2017). *Türkiye’de orman köyleri üzerine sosyal antropolojik araştırma nihai rapor*. TÜBİTAK SOBAG 1001 Proje No: 114K125.
- Hanson, T. (2020). *Arıların bildikleri ve dünyamızdaki yaşam için önemleri* (K. Güleç, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Haraway, D. J. (2010). Ucubelerin vaatleri: Uygunsuz/laşmış ötekiler için bir yenilenme politikası. İçinde, G. Pular (Der. ve Çev.). *Başka yer: Donna Haraway’dan Seçme yazılar*. (ss. 120-195). İstanbul: Metis Yayınları.
- Haraway, D. J. (2020). *Tıpkı bir yaprak gibi: Donna J. Haraway ile Thyrza Nichols Goodeve söyleşi* (A. Bora, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harsin, J. (20.12.2018). Post-truth and critical communication studies. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford University Press. <https://oxfordre.com/communication/view/-10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-757> Erişim, 18.12.2021.
- İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa (2021) Orman Fakültesi orman yangınları çalıştay sonuç bildirgesi. İstanbul. <https://cdn.istanbulc.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=iuc-yanigin-calistayi-sonuc-bildirgesi.pdf>
- Kreps, G. A. (1998). Disaster as a systemic event and social catalyst. İçinde, E. L. Quarantelli (Der.). *What is a disaster? Perspectives on the Question*. (ss. 25-50). New York: Routledge.
- Küçükosmanoğlu, A. (1990). Kızılçam-orman yangınları ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 40:4, 67-84.
- Latour, B. (2008). *Biz hiç modern olmadık* (İ. Uysal, Çev.). İstanbul: Norgung Yayınları.
- Latour, B. (2019). *Rota: Politikada yönümüzü nasıl bulacağız* (O. Türkay, Çev.). İstanbul: Kolektif Yayınları
- Latour, B. (2021). *Toplumsal yeniden toplama: Aktör - ağ teorisine bir giriş* (N. Bingöl, Çev.). İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Latour, B. (2004). *Politics of Nature: How to bring sciences into democracy*. (C. Porter, Çev.). Cambridge: Harvard University Press.
- Liverman, D. M. ve Vilas, S. (2006). Neoliberalism and the environment in Latin America. *Annual Review of Environment and Resources*, 31(1), 327-363.
- Meyfroidt P. ve Lambin, E. F. (2011). Global forest transition: Prospects for an end to deforestation. *Annual Review of Environment and Resources*, 36(1), 343-371.

- Plumwood, V. (2014). Nature in the active voice. İçinde, G. Harvey (Der.). *The Handbook of contemporary animism*. (ss. 441-453). New York: Routledge.
- Redo, D., Millington, A., ve Hindery, D. (2011). Deforestation dynamics and policy changes in Bolivia's post-neoliberal era. *Land Use Policy*, 28(1), 227–241.
- Zeybek, S., O. (2016). Fenni ormancılığın keçiler ve köylülerle imtihanı: Sömürge imparatorluklarından ulus devlete orman koruma. *Toplum ve Bilim (137)*, 129-153.
- Zizek, S. (2021). Sosyalizme son çıkış (Ö. Karakaş, Çev.). <https://terrabayt.com/yasam/sosyalizme-son-cikis/> 29.11.2021 tarihinde erişildi.

ⁱ 2021 yazı, yangınların yanı sıra dünyada ve Türkiye’de Covid-19 pandemisinin devam ettiği, her biri ekosistemdeki krizleri daha da derinleştiren Marmara Denizi’nde müsilaj, Batı Karadeniz’de seller, Akdeniz ve Ege’de öldürücü sıcaklar gibi felaketlerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

ⁱⁱ Bu makale önemli ölçüde, UNDP GEF SGP kapsamında Sürdürülebilir Yaşam ve Yeşil Gelecek Derneği ile beraber Doç. Dr. Nihan Bozok koordinatörlüğündeki bir ekip tarafından gerçekleştirilen “2021 Muğla Orman Yangınları - İşbirliği İçin Yüzey Taraması” (Proje No. TUR/SGP/OP7/Y1/CORE/BD/21/16PI) adlı araştırma projesi çerçevesinde toplanan verilere dayanmaktadır.

ⁱⁱⁱ 2021 orman yangınları Türkiye, Yunanistan, İtalya, Kıbrıs ve Cezayir gibi Akdeniz çanağındaki ülkelerden Kuzey Amerika, Güney Amerika’ya, Afrika’ya, Avustralya’ya ve Çin ve Rusya’ya kadar geniş coğrafyalarda etkili olmuştur. <https://www.aa.com.tr/en/world/wildfires-ravaging-forestlands-in-many-parts-of-globe/2322512> Erişim, 27.11.2021.

^{iv} Toplumsal ilişkiler ve doğayı iç içe geçiren, toplumsalı ormanlara, laboratuvarlara, nesnelere, makinalara, doğru genişleten aktör-ağ kuramı, içeriği ve sınırları muğlak bir toplum fikriyle insanın dünyaya ilişkin sorumluluğunu hafifletmez. Aksine Latour, bu tür bir toplumda “oyuncular yalnızca insanlardan oluşmuyor. Bir yandan da insanlara kendileri için çok daha önemli bir rol düşüyor” der (2019, s. 51). Bu bakımdan Latour’un kuramı politiktir. Onun eylemlilik önerisi politik ekolojinin eleştirilerine ve yeni rotalarına dayanır. Doğaya ilişkin politikaları, *Politics of Nature: How to Bring Sciences into Democracy* (2004) ve *Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız* (2019) gibi çalışmalarında tartışmaktadır.

^v Haraway “kapitalosen” kavramını, insanın son yüzyıllarda jeolojik bir kuvvet kadar etkinlik kazanarak dünyayı olumsuz yönde dönüştürme kapasitesini anlatan Antroposen kavramına eleştiri olarak geliştirmiştir. Haraway dünyaya ve doğaya zarar verenin herhangi bir özne veya anonim bir herkes olmadığını, ataerkil kapitalizmden çıkar elde edenlerin tahribatın sorumlusu olduğunu söyler. Bu tartışmaya giriş için şu yazı iyi bir başlangıç olabilir: <https://terrabayt.com/yasam/sistemi-adlandir-antroposenler-kapitalosen-alternatifi/> Erişim 20.12.2021.

^{vi} <https://terrabayt.com/yasam/firtinanin-gobeginde-donna-haraway-ile-roportaj/> Erişim, 28.11.2021.

^{vii} Köyceğiz-Dalyan hattındaki endemik sığla ormanlarını ve etraflarındaki yaşamı 2017 yazından beri takip etmekteyiz. 2021 yazı başlarında, yangın başlamadan önceki günlerde bölgedeki sığla ormanları üzerine niteliksel bir araştırma gerçekleştirdik. Bölge hakkında yürüttüğümüz çalışmanın ilk bulguları üzerine yaptığımız sunum için bkz. Bozok, N. ve Bozok, M. (31 Ağustos – 3 Eylül 2021). Deforestation of a Sweetgum Forest and Ecosocial Crisis Under the Capitalist Ruins: The Case of Köyceğiz-Dalyan Region in Turkey. *15th Conference of the European Sociological Association*. Barselona, İspanya: European Sociological Association.

^{viii} https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=6cb021b8-f4ef-11eb-b36a-a9b697cf4c0b Erişim 12.10.2021.

^{ix} <https://www.indyrturk.com/node/395461/haber/savc%C4%B1l%C4%B1ktan-help-turkey-etiketiyile-yap%C4%B1lan-payla%C5%9F%C4%B1mlara-soru%C5%9Fturma> Erişim, 15.12.2021.

^x <https://terrabayt.com/yasam/sosyalizme-son-cikis/> Erişim, 29.11.2021.

^{xi} Sandras Dağı'nda olivin madeni çıkarmak için tahsis edilen on dokuz maden alanında otuz üç bin kızılçam ağacı kesilmesi planlanmaktadır.

<https://haber.sol.org.tr/haber/sandras-daginda-33-bin-cam-agacini-katledecekler-24323> Erişim, 28.11.2021

^{xii} <https://www.haberler.com/turkiye-nin-2-yagis-alan-ili-artik-mugla-degil-14416157-haberi/> Erişim, 16.12.2021

^{xiii} <https://yesilgazete.org/marmariste-sele-yandiktan-sonra-kesilip-ortaya-sacilan-kokleri-sokulen-agaclar-neden-oldu/> Erişim, 08.12.2021

^{xiv} <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/koycegiz-golu-tasti-ev-ve-is-yerlerini-su-basti-644430.html> Erişim, 12.01.2022

^{xv} <https://www.gazeteduvar.com.tr/gecen-yaz-yanan-ormanlarin-kulleri-bodrum-plajlarina-vurdu-galeri-1548418> Erişim, 08.01.2022